

Szilágyi Ferenc: Napáldozatja után...

Tímár Máté emlékezete endrődi szobrának fölvatása alkalmával

Tímár Máté első, s talán legkiválóbb műve, a hatvanas évek elején az élmény erejével hatott rám, aki akkoriban a Nyelvtudományi Intézetben nyelvünk múltjával és jelenével foglalkoztam. Az endrődi hőse által egyes szám első személyben elmesélt regény nemcsak egy igen tehetséges és nagy nyelvi eredetiségű író feltűnését jelentette nekem, hanem váratlanul fölbukkanó földimtet is: szülőföldemet, szűkebb hazámat: közös tájaink, embereink szójárásának, észjárásának otthonos melegét. A *Majoros Ádám krónikáját* forgatva hazai földön jártam, otthon éreztem magam a Körös partján.

Azt, hogy Timár Mátéval új, ígéretes és jelentős tehetség tűnt fel irodalmunkban, nevezetesen szépprózánkban, egyöntetűn elismerte a műbírálókat. Valóságglátása, emberábrázolása, varázslatos mesélőkedve mellett – ezekkel szoros összefüggésben – eredeti írói nyelvét, stílussteremtő képzeletét dicsérték. Népközel társadalomábrázolását idézve olyan neveket említettek, mint *A boldog ember-t* író Móricz Zsigmond, a *Puszták népe* Illyés Gyulája, a *Falusi krónika* Veres Pétere, a *Viharsarok krónikása*, Féja Géza és a többiek, az ú.n. nép írók paraszti világot ábrázoló írástudói. Nagy nevek, elkötelező, nagy művek. S a névsor nem is volt önkényes: a sárréti szeghalmi református Péter András Gimnázium egykori diákja is Móricz Zsigmondot, Veres Pétert, Illyés Gyulát, Németh Lászlót Szabó Dezsőt, Tamási Áront emlegeti visszaemlékezéseiben mestereiként. A kritikusok Szabó Dezső meghökkentő eredetiségű stílusleleményeit és Tamási Áron népnyelvi gazdagságú költői prózáját is emlegették könyvével kapcsolatban – ha nem is mindig dicsérőleg.

Gyoma mellett, ahol magam és apai őseim is születtek, Szeghalom volt az a másik kapcsolódási pont ahol lelkünk összetalálkozott: ott élt édesapám öccse, az iskolaügy lelkes híve, s általa bepillantottam az 1926-ban alapított híres szeghalmi gimnázium életébe, amely az újabb magyar költészet nagy egyéniségének, a balladaköltő egykori juhászbojtárnak, Sinka Istvánnak első verseskötetét megjelentette. Akár a Körös, akár a Berettyó partjáról írt, hazai vizek csobogását hozta felém Timár Máté módosan kanyargó prózája. Egész kis könyvtárnnyit írt: regényeket, elbeszéléseket, útirajzot, színművet, emlékezést: bennük az alföldi, a békési táj embereivel, lelkével, szójárásával, adomázó, ízes beszédével.

Az igazi irodalmi mester, a Fejedelem számára az erdélyi Tamási Áron, a legyőzhetetlen bel megteremtője volt: sokat tanult a farkaslakai írófejedelemtől (akinek olvasására édesapja biztatta). Erdély, a Székelyföld oly ellenállhatatlanul vonzotta magához, népköltői – népnyelvi kincseivel, tiszta embervilágával, hogy végül innen választott párt is magának. S első fia az Áron nevet kapta a keresztségben. (Tamási Áron leveleit Timár Máté közvetítette a házi őrizetben lévő nagy erdélyi püspökhöz, Márton Áronhoz.) A másik, voltaképpen az első mestere azonban édesapja, Majoros Ádám egyik mintája volt emberségével, népi bölcsességével, a nehézségeken kifogó, jóízű humorával, népmesei áradású, adomázó, szemléletes, figurás beszédével.

Hatvanadik születésnapjára írta első művéről, amellyel betört az irodalomba, bírálója, Tasi József: „Népdal, népmese, etnográfia és szociográfia lírai ötvöze a Krónika, a békési népnyelv magas művészetbe emelésével elbeszélve.” S bírálatát ezzel zárta: „Alapvetően népnyelv magas művészetbe emelésével elbeszélve.” S bírálatát ezzel zárta: „Alapvetően lírikus alkatából következik, hogy sikeresen megbirkózhatna akár az egész életére visszapillantó számadással.” El is készült Majoros Ádámról tervezett hármaskönyvének – trilógiájának – második kötete, de azt már nem fogadta olyan egyöntetű elismerés, bár azt elismerték, hogy elbeszélései közt akad nem egy remekbe szabott. Hogy nem születhetett meg Majoros Ádám teljes trilógiája, s a folytatás sem, a legelső kötet ígérete szerint készült el, nem egészen az író hibája. Az azonban alig vitatható, hogy egy szűkebb közösségnek, szülőföldje világának hű irodalmi sáfára, élesszemű, ízes szavú, őriző pásztora lett, s ez nem a

legkisebb érdem. Tímár Máté Körösmart - a Köröspart – tájának magyarságát emelte az egész nemzet irodalmába, megajándékozva ezzel - éppen az endrődi nyelvi sziget kincseinek felszínre hozásával – az egész irodalmi nyelvet. Jogos büszkeséggel írta egyik utolsó versében: „Nálam magyarabbul senki nem ír manapság” – tudván azt is, amit a nagy német költő, Schiller így fogalmazott meg, hogy gyakran „maga a nyelv költ” – ez esetben a kiapadhatatlan, csodálatos gazdagságú endrődi népnyelv.

Ha nem készült is el teljes egészében az oly jól indult Majoros Ádám krónikája, voltaképp nem tett mást később, mint azt az „egész életére visszapillantó számadás” – t írta, amelyet 1982-ben, hatvanadik születése napján említett kritikusa, akár gyerekkoráról, gimnáziumi éveiről, gerincropogató hadifogságáról, későbbi írói pályája küzdelmeiről írt. Maga nem volt lázadó, inkább csak morfondírozó, magában dörmögő, dohogó lélek; kitűnő humora, finom ironiája és önironiája alkalmassá tette volna arra is, hogy egy Ábel-féle alföldi hőst teremtsen irodalmunk nyereségére, vagy olyat, mint Arany János Bolond Istókja, vagy Tersánszky Kakukk Marcija (ámbár volt vénája a Lúdas Matyi –féle konok lázongáshoz is). De hisz voltaképp ezt a lírai hőst, a történelem fogságában vergődő népi sarjadékot – önmagát – rajzolgatta egész életművében. Tímár Máté a bölcs paraszti valóságérzés írója volt, akárcsak a nem is oly távoli Nagyszalonta zsellér – ivadék jegyzője, a Békés megyei Geszt házitanítója: Arany János, aki azért mégis beállt nemzetőrnek, mikor úgy kívánta a forradalom, a haza ügye, s Tímár Máté is tudta a helyét 1956-ban, meg is hurcolták érte. Ez volt az egyik nagy törés pályáján, azután, hogy 1949-ben a „fordulat évével” eltanácsolták a budapesti egyetemről. Nem volt, nem lett sohasem a hatalom írója, egyetlen fölöttese a maga lelkiismerete, a szűkebb s tágabb haza népének „legfelsőbb bírósága” volt, tolla ehhez igazodott – az ő szavaival- „a leválthatatlan néphez”. Megtanulta: a legnagyobb tett s a legnagyobb lázadó bátorság az igazság könyörtelen feltárása, a valóság kíméletlen ábrázolása a kis dolgokban, a hétköznapiakban is, könnyes humorral, bajusz alatt somolygó ironiával, sokszor öngúnnal. Hiszen van-e nagyobb fegyver, mint a nevetés az önkényeskedés, az álnokság, a kongó – hordó – üresség leleplezése, kinevetése, kinevettetése? Egy alföldi nyájas és sokszor keserű humorú, csavaros észjárású és csavaros beszédű Ábel ő, s ha az említett irodalmi alakot nem is teremtette meg, ott bujkál az a műveiben, csak ki kell onnan ollózni. Érdemes volna megpróbálni!

Utolsó művében, a *Napáldozatja előtt* –ben számot vet írói pályájával, sikereivel, sikertelenségeivel, egész pályafutása égető Nessus ingével, Arany János *Epilógus*-ának hangulatával: „Mily temérdek munka várt még! Mily kevés, amit beválték.../ S pályám bére / Égetőbb, mint Nessus vére.” De ugyancsak a legmagyarabb költővel Kozmopolita költészet írójával vigasztalhatta magát: „Költő az legyen, mi népe -, Mert kivágyini kész halál.” Tímár Máté azonban azt is tudta jól, mint Arany, hogy ez a néphez, nemzethez kötődés jól megfér az európaisággal: „Lépést kell váltani, valami németlászós, bibóistvános európaiságos cél felé. De kihez?” írta 1956 utáni válságában, mert tudta, társadalmi alap visszhang nélkül csak légvárat építhet az író, tudta az *Epilógus* írójával azt is, hogy „Jelennek ír ki a jelenben él.” Bár arról sem panaszkodhatott, hogy műve hazája „földén túl se jár”: írásai lengyelül, oroszul, lettül, németül és franciául is megjelentek, s ő, a csizmás vidéki író Rilket is fordított, meg Jeszenyint. De leginkább a mienk ő, s ezen belül is szülőföldje népéé. A készülő „Endrődi tájszótár” elképzelhetetlen Tímár Máté sokezer oldalas életművének feldolgozása nélkül. Három verseskötete közül az *Utószüret* című versében írja édesanyjáról (akiről az egyik legszebb regényét is írta „... és azután a tizenhetedik napon” címmel): „S úgy ment el állva, mint a fák, /kotlós tyúkjait megetette,/asztalhoz dült, s előtte színig/ maradt a früstük – kávé begre.” A *begre* nem sajtóhiba, endrődi tájszó, s alighanem ő emelte először irodalmunk nyelvébe.

Üzbegisztáni utazásáról írta tréfásan, ahol a világverő Timur Lenk múzeumát is őrzik, mikor jutalomutazásra kiküldték egykori hadifogsága színhelyére, de ahogy írja, Isten javára

fordította ezt is: „Tímárságomat az üzbég atyafiak nemcsak szóban, írásban is Timursággá nemesítették, márpedig a világverő nagyfejedelem azt vallotta, hogy a Jóisten és szüleink után mindent a Hazánknak, Népünknek, Iskolánknak és Tanítóinknak köszönhetünk...” Tímár Máté derék fia s tanítványa volt szűkebb endródi hazájának, annak a nemes erkölcsű s gazdag nyelvi zárt közösségnek, s tetézte ajándékkul kapott talentumait a maga bőkezű írói ráadásával, így adva vissza az egész magyarul beszélő és olvasó közönségnek azt, amivel Isten, szülei, hazája, népe, iskolája őt feltarisznyázta. Illő, hogy szobra álljon itt a Körös partján, de szomorú és bölcs arcát visszaragyogja nemcsak a Holt Körös tükre, hanem olvasói szeme is, akik könyveit forgatva ismerkedhetnek a magyar múlt – a magyar föld népe – félszázadnyi történelmének keservesen – mosolygó, szomorú – szép hétköznapijaival.

Utolsó regénye utolsó mondatában írta nem könnyű élete számvetéseként: „Békülj meg..., Vén legény, önmagaddal és a világgal, s cipeld tovább az igát ezért az árva, emberiség-éke, magyari népért, másokat is egyenlővé becsülve, míg erődből futja. Emberi rendeltetés ez, betölteni sohasem elég. ...” Ennél szebb ars poétikát kevés író mondhat magáénak, s ez a szándék vezette egész életében tollát, így érhetette el azt, hogy az egész magyar irodalom nevében búcsúztatták a fővárosi Szent Gellért templomban, de ő a maga írói életművét és irodalmi utókorát a földajkáló szülőföld körében képzelte el, ahol bölcsője ringott, ahol sírhelye van, s ahol most szobra is áll:

Ha majd a szülői sírba térek,
futó szelekkel tovább zengem:
Isten Véletek, Endrőd Népe,
míg léteztek, bennetek élek!

Megjelent: Városunk 2001. július p. 130-131.